

І. Ю. Михайлова

асистент кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права

УДК 349.3

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ВІКОМ

Проаналізовані деякі проблеми правового регулювання пенсійного забезпечення за віком, які залишились нерегульованими в умовах реформування пенсійної системи України та запропоновано перспективні напрямки поліпшення пенсійного забезпечення населення.

Ключові слова: реформування пенсійного забезпечення, солідарна система, солідарний рівень, накопичувальний рівень, пенсія за віком, страховий стаж, періоди, які включаються до страхового стажу.

Проблема соціального захисту людей, які втратили працездатність у зв'язку з досягненням віку, особливо питання їх пенсійного забезпечення, є дуже актуальною. Пенсійне забезпечення відображає національну ідеологію, знаходиться в центрі національної економічної політики. Багато проблем накопичилося у пенсійному забезпеченні населення України, оскільки пенсійна система є складним механізмом, в якому існують різні види пенсій та діє багато нормативних актів. Правове регулювання пенсійного забезпечення як важливого елементу соціальної політики повинно здійснюватись системно.

Так, 8 липня 2011 року був прийнятий Закон України “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи” [1], який набрав чинності 1 жовтня 2011 року, основною метою якого було визначення заходів подальшого реформування пенсійної системи та збалансування солідарної системи пенсійного страхування. Законом пропонується здійснити низку заходів щодо збалансування солідарної системи пенсійного страхування у середньостроковій перспективі та визначаються параметри функціонування II рівня пенсійної системи — обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування.

Однак вже сьогодні ми можемо говорити про те, що, проводячи таку масштабну, серйозну і дуже актуальну реформу, не всі проблемні питання були вирішені, що відповідно і надалі призводитиме до непорозумінь та неправильного трактування норм законодавства у сфері пенсійного забезпечення.

Мета статті полягає у виявленні недоліків у правовому регулюванні пенсійного забезпечення за віком, які не були врегульовані належним чином в процесі реформування пенсійної системи та розробки пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства.

Так, відповідно до чинного нині законодавства змінились умови призначення пенсії за віком, передбачені ст. 26 Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” [2]. Мінімумально необхідний страховий стаж для одержання пенсії за віком збільшено з 5 до 15 років, тобто особа буде мати право на призначення пенсії за наявності не менш ніж 15 років страхового стажу.

Для новопризначених пенсій збільшилась нормативна тривалість страхового стажу для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі для жінок з 20 до

30 років та для чоловіків з 25 до 35 років. Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. За кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам пенсія за віком збільшується на 1 відсоток розміру пенсії, обчисленої відповідно до ст. 27 цього Закону, але не більш як на 1 відсоток мінімального розміру пенсії за віком.

Однак таким категоріям працівників, як державні службовці, народні депутати та інші, цей відсоток нараховується не з мінімальної пенсії за віком, а із заробітку, що є набагато вищим, ніж мінімальна пенсія. А особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію за Законом України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” [3] за кожний рік вислуги понад 20 років, — 3 відсотки відповідних сум грошового забезпечення. Тому доцільніше було б збільшувати пенсію за віком на 1 відсоток від заробітної плати особи.

Окрім того, поза увагою залишилось питання, що стосується нестрахових періодів, які враховуються до страхового стажу. Так, у ч. 1 ст. 24 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” йдеться лише про те, що до страхового стажу для обчислення розміру пенсії за віком, з якого обчислюється розмір пенсії по інвалідності або у зв’язку з втратою годувальника, крім наявного страхового стажу, зараховується також на загальних підставах період з дня встановлення інвалідності до досягнення застрахованою особою віку та період з дня смерті годувальника до дати, коли годувальник досяг би пенсійного віку.

Також враховується період, протягом якого особа, яка підлягала загальнообов’язковому державному соціальному страхуванню на випадок безробіття, отримувала допомогу по безробіттю (крім одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності) та матеріальну допомогу у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації, включається до страхового стажу.

Час перебування на інвалідності у зв’язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням зараховується до страхового стажу для призначення пенсії за віком, а також до страхового стажу роботи із шкідливими умовами, який дає право на призначення пенсії на пільгових умовах і у пільгових розмірах.

Однак якщо проаналізувати ст. 11 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”, очевидно, що кількість періодів, коли особа з певних причин не сплачує страхові внески, значно більша та не обмежується тільки трьома випадками, які передбачені в ч. 1 ст. 24 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”. У першу чергу це стосується осіб, передбачених у п.п. 8, 13, 14, 18 ст. 11 цього Закону, правова регламентація яких закріплена постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб” від 2 березня 2011 року [4].

Так, за рахунок коштів державного бюджету здійснюються нарахування та сплата єдиного внеску за батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, прийомних батьків, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства; осіб, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до закону військових формуваннях, Службі безпеки України, органах Міністерства внутрішніх справ України та службу в органах і підрозділах цивільного захисту; осіб, які відповідно до закону отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; за одного з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також непрацюючих працездатних осіб, які здійснюють догляд за інвалідом І групи або за пристарілим, який за висновком

медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства. Тобто всі ці періоди враховуються до страхового стажу.

Крім того, якщо проаналізувати законодавство, яке діяло до 1 січня 2004 року, то кількість періодів, коли особа не працювала, але вони все ж таки враховувались до загального трудового стажу, була значно більшою. З огляду на це, варто зазначити, які саме періоди тепер не включаються до страхового стажу, і встановити, чи не є це обмеженням прав осіб, які мають право на пенсію.

Так, до 1 січня 2004 року до трудового стажу зараховувались період навчання у вищих навчальних закладах; період перебування громадян в місцях позбавлення волі, які були необґрунтовано притягнутими до кримінальної відповідальності, також необґрунтовано репресовані і згодом реабілітовані, час тримання під вартою, час відбування покарання в місцях позбавлення волі та заслання, а також перебування на примусовому лікуванні; період проживання дружин осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів і військовослужбовців надстрокової служби з чоловіками в місцевостях, де була відсутня можливість для їхнього працевлаштування за спеціальністю, зараховувався до стажу роботи для призначення пенсії, але не більш як 10 років. Зазначений період не зараховувався жінкам при збільшенні розміру пенсії за віком за кожний рік роботи понад 20 років стажу роботи; період догляду за дитиною до досягнення нею 12 років зараховувався одному із батьків відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 30 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 28 лютого 1991 року № 796-ХІІ [5].

З вищевказаних періодів поки що втрачає свою актуальність тільки один — це період догляду за дитиною до досягнення нею 12 років, що зараховувався одному із батьків відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 30 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 28 лютого 1991 року № 796-ХІІ, оскільки з моменту аварії пройшло вже 25 років.

Щодо періодів навчання, то ми поділяємо думку І. Оклей, яка вважає, що виключення цього періоду є не зовсім виправданим, оскільки держава повинна стимулювати своїх громадян до навчання, підвищення свого освітнього рівня, всебічно сприяти реалізації конституційного права на освіту та гарантувати достатній життєвий рівень громадян, як в період навчання, так і в майбутньому [6, с. 187].

Тому вважаємо, що абсолютно несправедливим є неврахування періоду перебування громадян у місцях позбавлення волі, які були необґрунтовано притягнутими до кримінальної відповідальності. Оскільки випадки необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності трапляються досить часто, тому держава повинна забезпечити відповідні компенсаційні гарантії для осіб, яких було виправдано. Тому вважаємо, сплата внесків за таких осіб повинна здійснюватись за рахунок коштів державного бюджету.

Крім того, в деяких країнах до переліку нестрахових періодів включається також період догляду, що здійснює працездатна особа за дитиною до 18 років, що заражена вірусом імунодефіциту людини або хворим на ВІЛ-інфекції/СНІД [7]. Оскільки проблема поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу викликає занепокоєння української та світової спільноти і визначена урядом України як пріоритетний напрям соціальної політики, то вважаємо цілком виправданим підходом буде включення цього періоду до ст. 24 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”, що слугуватиме гарантією соціального захисту осіб хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД.

Отже, можна зробити висновок, що в Законі України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” періоди, які враховуються до стажу та зараховуються на рівні з періодами роботи й іншої діяльності до страхового стажу, чітко не визначені, що зумовлює багато непорозумінь при обчисленні загальної тривалості страхового стажу та тих періодів, які до нього входять. Необхідно в Законі України “Про

загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” закріпити більш повний перелік періодів, що включаються до страхового стажу щодо державного пенсійного страхування, і визначити принципи і розміри фінансування, які виникають у зв'язку з цим зобов'язанням за рахунок державного бюджету.

Тому вважаємо, що необхідно доповнити ч. 1 ст. 24 Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” абзацами п'ятим–дванадцятим такого змісту:

“Період проходження строкової військової служби у Збройних Силах, інших утворених відповідно до закону військових формуваннях, СБУ, органах МВС та службу в органах і підрозділах цивільного захисту.

Період догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку.

Період здійснення догляду одного з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікуна, піклувальника, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також за непрацюючих працездатних осіб, які здійснюють догляд за інвалідом I групи або за пристарілим, який згідно з висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства.

Період догляду, що здійснює працездатна особа за дитиною до 18 років, яка заражена вірусом імунодефіциту людини або хворим на ВІЛ-інфекції/СНІД.

Увесь період діяльності батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, прийомних батьків, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства.

Період проживання дружин осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів і військовослужбовців надстрокової служби з чоловіками в місцевостях, де була відсутня можливість їх працевлаштування за спеціальністю.

Період навчання у вищих навчальних закладах.

Період перебування громадян у місцях позбавлення волі, які були необґрунтовано притягнутими до кримінальної відповідальності”.

Отже, періоди, які включаються до стажу, їх кількість та тривалість залежать від соціальної політики, яку проводить держава. Їхнє чітке визначення має важливе значення як для науки права соціального забезпечення, так і для правозастосовчої діяльності. Якщо держава справді зацікавлена в тому, щоб її громадяни продовжували вчитися, народжували та виховували дітей, відчували себе соціально-захищеними, вона повинна дбати про сплату страхових внесків за відповідні періоди їх життя. На наш погляд, сплата страхових внесків за ці періоди повинна провадитися за рахунок коштів Державного бюджету України.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що пенсійна реформа потребує систематизованого підходу до її розроблення та впровадження. Складність та багатогранність питань, пов'язаних з подальшим реформуванням пенсійної системи, приводять до необхідності розширення спектру діяльності та запровадження накопичувального рівня з метою досягнення найвищої ефективності запровадження та подальшого якісного функціонування всіх рівнів пенсійного забезпечення, зокрема солідарного, оскільки його складовою є пенсії за віком, які є основоположними в системі пенсійного забезпечення.

Отже, завершення реформування сучасної пенсійної системи поки що не передбачається, тому що формування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування потребує пошуку шляхів розвитку системи оплати праці, зменшення диспропорції у виплаті пенсій та забезпечення максимально високої пенсії за віком особам похилого віку.

Список використаних джерел

1. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI [Електронний ресурс] Верховна Рада України.

- Законодавство України. — URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3668-17>.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 49-51. — Ст. 356.
 3. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII [Текст] // ВВР. — 1992. — № 29. — Ст. 399.
 4. Про затвердження Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2011 р. № 178 [Текст] // ОВУ. — 2011. — № 16. — Ст. 666.
 5. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 01.04.1991 р. № 796-XII [Текст] // ВВР УРСР. — 1991. — № 16. — Ст. 200.
 6. *Оклей, І. В.* Правове регулювання пенсійного забезпечення та надання соціальних послуг в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Оклей Ляна Вікторівна. — Х., 2008. — 248 арк.
 7. О пенсионном обеспечении: Закон Республики Беларусь от 17.04.1992 г. № 1596-XII [Электронный ресурс] Юридическая консультация. — URL : <http://pravoved.by/akt/91-zakon-respubliki-belarus-o-pensionnom-obespechenii.html>.

*Рекомендовано до друку кафедрою трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 2 від 4 жовтня 2011 року)*

Надійшла до редакції 15.10.2011

Михайлова І. Ю. Проблемы реформирования пенсионной системы Украины в сфере пенсионного обеспечения по возрасту

Проанализированы некоторые проблемы правового регулирования пенсионного обеспечения по возрасту, которые остались неурегулированными в условиях реформирования пенсионной системы Украины и предложены перспективные направления улучшения пенсионного обеспечения населения.

Ключевые слова: реформирование пенсионного обеспечения, солидарная система, солидарный уровень, накопительный уровень, пенсия по возрасту, страховой стаж, периоды, которые включаются в страховой стаж.

Mikhailova, I. Yu. Problems of Reforming the Pension System in Ukraine in Pension Age

In the article analysed some problems of the legal adjusting of the pension providing on age, which remained unsettled in the conditions of reformation of the pension system of Ukraine and perspective directions of improvement of the pension providing of population are offered.

Key words: reformation of the pension providing, solidary system, solidary level, story level, pension, on age, insurance experience, periods which join in insurance experience.

